

THE PHENOMENON OF CRISIS, ITS DIMENSIONS AND CHARACTERISTICS NOT ONLY FOR ECONOMISTS

Roman Rak¹, Dagmar Kopencová², Vladimír Šulc³, Vladimíra Hudecová⁴,
Peter Chriateľ⁵

Abstract

The paper deals with the issue of crisis. It approaches crisis as a phenomenon that may and indeed does occur in any area of human activity. There are production, economic, social, political, power, military, civilisational and other crises. The paper analyses the dimensions and characteristics of crises in detail, exploring their individual dimensions and potentials. The theoretical considerations presented here are related to the theory of security sciences under development, an integral part of which is threat analysis and planned, systematic risk management. The emphasis is on the current globalisation phenomenon, which on the one hand simplifies some processes and situations (especially owing to the financial prosperity of multinational companies and institutions), but on the other hand generates new problems, the magnitude of which we cannot even image in some aspects, and to which we therefore cannot even proactively respond in advance so as to eliminate them. The paper draws attention to the fact that the economic cycle, in some of its aspects, in a globalised world may not show the classic sinusoidal pattern in the form of the simple waves known as depression, crisis, recovery and boom. Today, partial crises may follow each other in quick succession, with the later crisis having worse adverse impacts than the previous ones (the amplitudes of the partial crises are gradually increasing). Therefore, from the viewpoint of society as a whole, the mindset and crisis management should also change, as crises in specific areas follow each other and create society-wide, civilisational crises. The article is theoretical in nature. The following methods were used in its processing: research and analysis of the available professional literature, general cognitive methods, methods of generalization of acquired and proven knowledge in the field of economics, security and security sciences. Methods of guided interviews with experts in the field were also used.

Keywords

Economy, Crisis, Balance, Crisis Characteristics, Panic

I. Úvod

Vývoj lidstva od samého začátku provází období, kdy se lidem, státům i civilizacím dařilo lépe, vše vzkvétalo a dařilo se. Tyto historické epochy se se časem zákonitě měnily v periody stagnace, úpadků, omezeného rozvoje. Periody „úspěchů a neúspěchů“, rozvoje a stagnace se cyklicky mění. Žijeme v době globalizace, která vše zásadně mění, urychluje i prohlubuje. Současnost se od předchozí minulosti zásadně odlišuje rychlostí, jakou jsme schopni přenášet a sdílet informace, individuálně je vnímat. Obyvatelé vyspělých zemí se dostávají k informacím z celé země v podstatě on-line. Několik milionů lidí vlastní majetek a zemské zdroje zbytku celého lidstva, takže základní rozdělení již proběhlo a dochází jen k bojům mezi vyhraněnými elitními skupinami o to, jak od druhých skupin získat svůj větší podíl. Z hlediska civilizačního se dostáváme do fáze, kdy lidstvo vytváří zcela

¹ AMBIS University, a.s., Department of Security and Law, Lindnerova 1, 180 00 Prague, Czech Republic, E-mail: Rak.Roman@seznam.cz.

² AMBIS University, a.s., Department of Security and Law, Lindnerova 1, 180 00 Prague, Czech Republic, E-mail: Dagmar.Kopencova@seznam.cz.

³ AMBIS University, a.s., Department of Security and Law, Lindnerova 1, 180 00 Prague, Czech Republic, E-mail: Lada.Sulc@seznam.cz.

⁴ Policejní prezídium SR, Račianska 45, 831 02 Nové Mesto, Bratislava, Slovak Republic, E-mail: Vladimira.Hudecova2@minv.sk

⁵ Iris Ident, s.r.o, Novodvorská 1062/12, 142 00, Prague, Czech Republic, E-mail: chriatel@iris.sk.

zbytečně mnoho produktů, které není schopno efektivně využít, a přitom současně a nadměrně vyčerpává své poslední zdroje, aniž by si to uvědomovalo.

II. Krize (Crisis)

Původ slova krize musíme hledat až v řečtině a latině. Řecké *krino*, znamenající vybírat, posuzovat, vybírat mezi dvěma opačnými variantami, je konečné, neodvolatelné rozhodnutí typu buď anebo (úspěch nebo neúspěch). Řecké *krisis* vyjadřuje rozhodnou chvíli nebo dobu, rozhodnutí samo nebo nesnáze rozhodnutí, pocitování nejistoty, hledání záchrany nebo zabránění neštěstí (Šimák 2015). Latinské *crisis* představuje kritický, kulminační bod ve vývoji události nebo procesu. Pojmem krize může označovat v českém jazyce často i pojmy **mimořádná událost** či **krizová situace**. V medicíně se pojmem *crisis* označuje složité období, kulminující zdravotní stav průběhu onemocnění, v teologii pak „poslední soud“.

Krize je situace vážného, ale ne vždy transparentního narušení fungování určitého systému (tvořeného objekty a probíhajícími procesy) či jeho části s co nejrychlejší potřebou časově a systémově adekvátního rozhodnutí a následného řešení vedoucího k odstranění narušení nežádoucího stavu, v důsledku kterého jsou ohroženy cenné a chráněné hodnoty, zájmy či statky (upraveno dle Zeman a kol. 2002), (Jakulikova, Vrankova et al, 2020).

Krize bývá synonymem významů pojmů katastrofa, zhoršení, komplikace, obrat, zlom, potíže, tíseň, nesnáze, neštěstí, obtížná situace, nouze, nepřízeň, konflikt, napětí, panika.

V životě rozeznáváme např. krize zdravotní, osobní (individuální), středního věku, finanční, ekonomické/hospodářské, systému, mezinárodní, politické, uprchlické/migrantské, bezpečnostní apod.

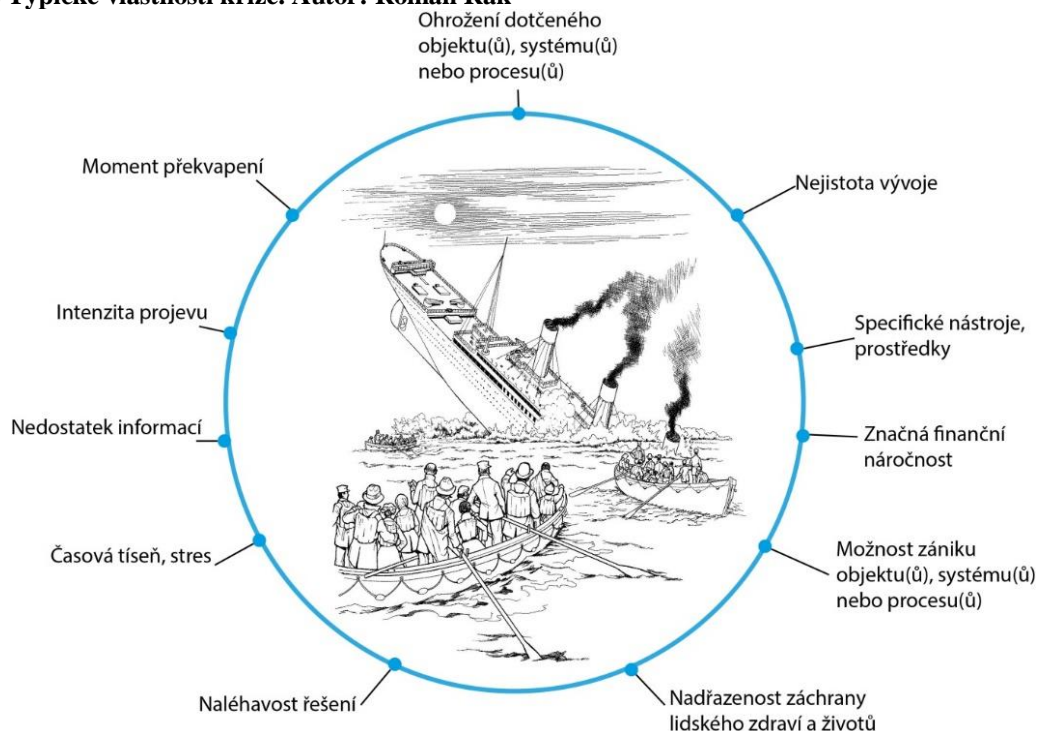
III. Dimenze krize

V každé krizi obvykle najdeme tyto dimenze (upraveno dle Zeman a kol. 2002):

- Krize je zlomový bod narušující posoupnost událostí.
- Krize je situace, která u postižených vyvolává potřebu reakce.
- Krize ohrožuje cíle těch, kteří jsou jí zasaženi.
- Důsledky krize formují budoucnost zainteresovaných.
- Krize je konvergence událostí, která má za následek jejich nové uspořádání.
- Krize produkuje nejistotu v evaluaci situace a ve formulaci alternativ řešení.
- Krize redukuje možnost kontroly nad událostmi a jejich důsledky.
- Krize je situace, v níž informace dostupné lidem zainteresovaným na jejím řešení jsou mimořádně neadekvátní.
- Krize zvyšuje časový tlak na zainteresované.
- Krize se vyznačuje změnami ve vztazích mezi účastníky.
- Krize eskaluje napětí.
- Krize je příležitost pro připravené.
- Krize vyjasňuje lidské vztahy.

Krize se obvykle chápe jako určitá, přesně vymezenými znaky specifikovaná fáze konfliktu (Klikova, Kotlan, Machova, 2017).

Obrázek 2 Typické vlastnosti krize. Autor: Roman Rak

Obecná definice pojmu krize pravděpodobně neexistuje, protože záleží na potřebách, zájmech a profesním zaměření jejího tvůrce, který může pocházet z různých oborů.

Před samotným definováním termínu krize je potřebné akceptovat některé předpoklady a zevšeobecnění, které krizi charakterizují (upraveno, rozšířeno dle Šimák 2015):

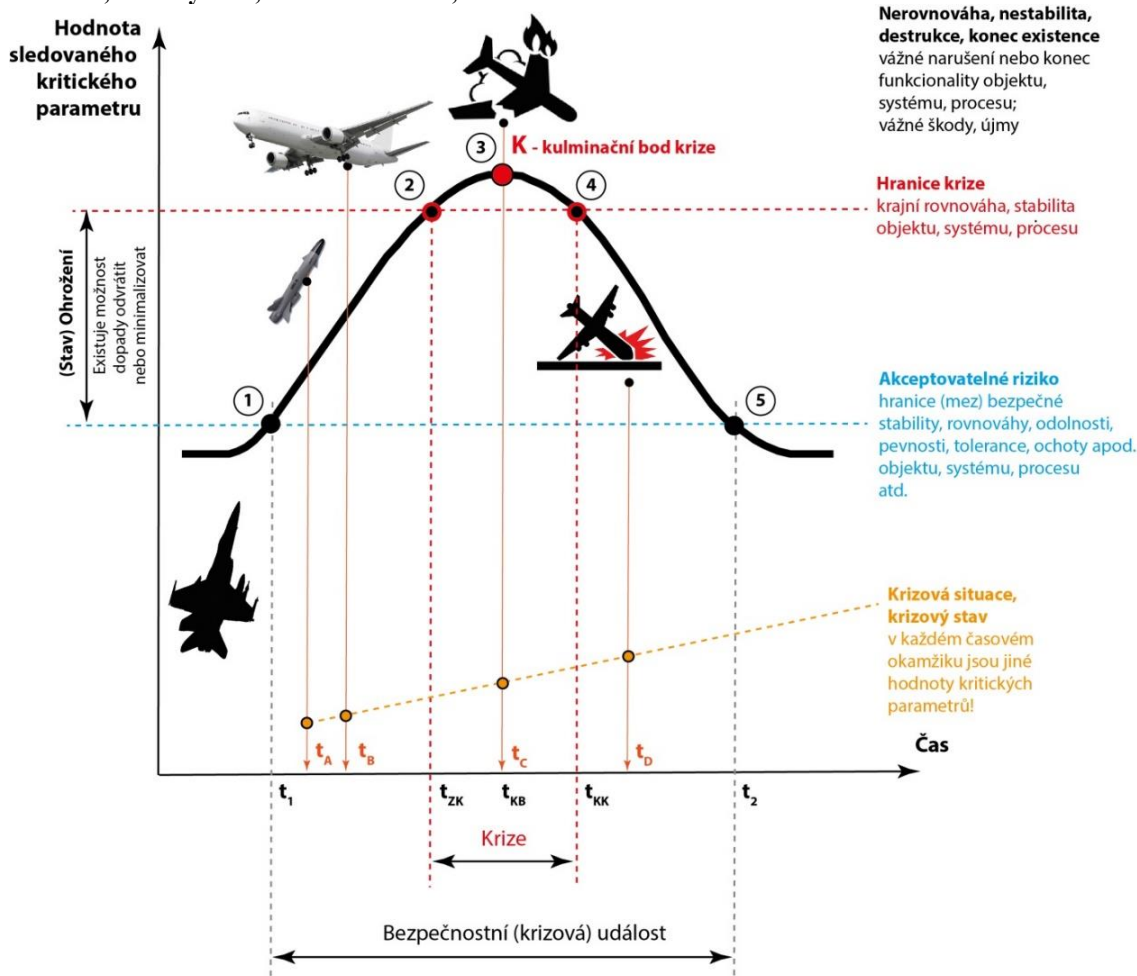
- krize vzniká v určitém stádiu vývoje objektivních jevů, událostí a procesů v důsledku změny jejich vnějších a vnitřních podmínek a parametrů;
- krize je narušení funkční rovnováhy (stability) objektu, systému nebo procesu(ů) a ohrožení jejich vývoje v důsledku změn vnějšího nebo vnitřního prostředí, které je podstatným způsobem mění nebo mohou změnit;
- průběhem krize podmíněné negativní důsledky mohou vážně ohrozit funkci případně i existenci objektu, systému nebo procesu;
- krize má svou kauzální determinovanost a časovou následnost;
- v objektivních procesech krize vzniká a probíhá nezávisle na vůli člověka; poznání příčin, tendencí a zákonitostí těchto jevů umožňuje společenským subjektům do značné míry ovlivnit vznik krize, její průběh a důsledky; na straně druhé bez lidí by neexistovaly krize;
- krize může vzniknout i jako důsledek subjektivně determinovaných a částečně záměrně vyvolaných procesů, přičemž jejich důsledky nemusí zodpovídat očekávaným záměrům;
- hodnocení a prožívání krize je subjektivně determinované jejími důsledky pro hodnotící subjekt. Tyto důsledky mohou být vnitřně protirečivé nejenom různorodostí svého působení na subjekt, ale rozdílným působením na jiné hodnotící subjekty; tj. krize má subjektivně-objektivní dimenzi ve sféře hodnotové (krize jednoho subjektu může být též přínosem a podmínkou rozvoje jiného subjektu);
- krize může být vyvolána uměle jako nástroj řešení vnitřních problémů subjektu, případně jako součást taktiky, případně strategie v konkurenčním prostředí;
- krize je objektivní součástí vývoje společnosti, přírody a technických či technologických procesů, ale též i subjektivní prožívání ohrožení (rizika) (Kotlan 2020a, 2020b).

Krise je takové narušení funkční rovnováhy (stability) objektu, systému nebo procesu v důsledku změn jeho vnitřního nebo vnějšího prostředí, které je podstatným způsobem mění nebo mohou změnit, přičemž vzniklé negativní důsledky mohou vážně ohrozit jejich funkcionalitu, případně i existenci (dle Šimák 2015, s. 50, upraveno).

Pro krizi a její odstranění (likvidaci) je typické:

- **Ohrožení dotčeného objektu(ů), systému, procesů** – v případě, že krize nebude zvládnuta, hrozí jejich zánik, konec existence. Objekty, systémy, procesy jsou v ohrožení, a proto pozornost řešení krize je věnována především jim.
- **Momentmnožství lidských jedinců pro záchranu** podstatně větší skupiny obyvatelstva. Tento postup ale nem **překvapení** – krize přichází zpravidla neočekávaně, překvapivě, v době, kdy se to nejméně hodí, v době, kdy na ni nejsme zpravidla dostatečně připraveni.
- **Intenzita projevu** – krize zpravidla vrcholí velmi intenzivně, pokud jsme včas a efektivně nereagovali na předcházející varovné symptomy, charakterizující a upozorňující na možnost vzniku krize a jejího dalšího rozvoje.
- **Nedostatek informací** – v okamžiku krize nejsou obvykle dostupné informace, nutné pro bezpečné a rychlé zvládnutí krize, pro informovanost a následnou koordinaci záchranných procesů.
- **Časová tíseň, stres** – na řešení krize je obvykle velmi málo času, krizi řeší jen úzké, malé pracovní týmy či v některých případech i jen jednotlivci. Jsou pod velkým fyzickým i duševním zatížením, pod stresem.
- **Naléhavost řešení** – aby intenzivní krize byla úspěšně vyřešena, musí se řešit co nejdříve, kvalifikovaně a při tom rozhodně.
- **Nejistota vývoje** – řešení krize je po psychologické i logické stránce věci velmi náročné, protože výsledek řešení není znám a v některých případech se i velmi těžko prognostikuje.
- **Specifické nástroje, prostředky** – pro zamezení dalšího rozvoje krize a řešení odstranění jejich následků jsou obvykle nutné specifické nástroje a prostředky (technologie, hmotné a další rezervy, krizové scénáře, manažerské postupy apod.).
- **Značná finanční náročnost** – je typická u určitých druhů krize. Finanční prostředky jsou mnohonásobně větší než prostředky, které jsme nevyužili pro zabránění, prevence krize, na pojištění apod.
- **Možnost zániku objektu, systému, procesů** – vyvolává v prostředí časové tísně stres a obavy z jejich zániku, zvyšuje tlak a nasazení všech dostupných prostředků na úspěšné řešení. V řadě případů krizí ale není nikdy jasný výsledek, přesto musíme využít všech dostupných prostředků
- **Nadřazenost záchrany lidských životů a zdraví** – při záchranných, likvidačních pracích má nejvyšší prioritu lidské zdraví a život, jejich ochrana. Ve specifických krizích velkého rozsahu (válka, studená válka, ozbrojené konflikty, specifické zpravodajské operace) i tato zásada může být opomítnuta a je přijatelná obět' určitého á obvykle oporu v legislativě.

Obrázek 3 Obrázek k vysvětlení pojmů bezpečnostní (krizová) událost, krize, hranice krize, akceptovatelné riziko, krizová situace, krizový stav, kulminace krize, kulminační bod krize. Autor: Roman Rak

Příklad:

Sestřelení dopravního letounu raketou vypálenou z vojenské stíhačky nám pomůže objasnit další souvislosti a odbornou terminologii. Bezpečnostní události, různé děje, procesy, a stejně tak krize, probíhají vždy v určitém čase. Krize vznikají a zanikají. Čas je proto jednou osou grafu. Druhým parametrem, při sledování vývoje bezpečnostních událostí (tedy i krizí) je hodnota sledovaného kritického parametru(ů) objektu, systému či procesu. Současné sledovaných kritických parametrů může být i více.

V našem případě to je např. vzdálenost rakety od dopravního letounu, schopnost civilního letounu se řízené střele vyhnout (nebo jinak odvrátit střet), celistvost a letuschopnost dopravního letounu, počet živých, zraněných či mrtvých osob na palubě letounu atd. Každý z uváděných parametrů má určitou hodnotu, která nesmí (neměla by) být překročena, aby nedošlo ke škodám (přijatelné riziko).

Sledované parametry se mohou měnit až po kritickou mez (hodnotu), hranici krize, kde dochází k vážnému narušení funkcionality, existence samotné objektu, systému či procesu. Tento počátek nazýváme začátek krize (t_{ZK}). Pokud se kritické hodnoty sledovaných parametrů mění dále nepříznivě, může dojít až ke kulminaci krize (bod K na Obrázek 3). Následně krize s odstupem času odeznívá, končí v čase t_{KK} (konec krize). Události, probíhající v časovém intervalu $\langle t_{ZK}, t_{KK} \rangle$ nazýváme krizí (při které dochází ke kritickým, negativním událostem, dějům, s velkými, často nepředstavitelnými následky, dopady krize).

Události, odehrávající se v časovém úseku $\langle t_1, t_2 \rangle$ nazýváme bezpečnostní, nebo krizovou událostí. Je sice překročeno akceptovatelné riziko – hranice (meze), odolnosti, tolerance apod. objektu, systému nebo procesu, ale ve skutečnosti objekty, systémy a procesy do určité (značné) míry odolávají hrozbám. Tento stav nazýváme ohrožení. Skutečná krize nastává až po překročení hodnot

sledovaného kritického parametru až za hranici krize (mez odolnosti, tolerance atd.), kdy objekty, systémy či procesy nejsou schopné dále udržet rovnováhu, celistvost, vyváženost, funkčnost či dokonce svou existenci (Böhm, Kubjatko et al, 2020).

Krizové situace, krizové stavy jsou časové snímky průběhu bezpečnostních, krizových událostí, dějů, procesů vždy v konkrétním čase a místě (pokud je událost jakkoliv umístěna v geografickém prostoru). Každá krize, bezpečnostní událost se v čase vyvíjí, má pokaždé jiné hodnoty sledovaných kritických parametrů. Pojmy „krizová situace“, „krizový stav“ vždy charakterizují reálný stav událostí, dějů, objektů, systémů nebo procesů v konkrétním čase a místě.

V následující tabulce je v plynoucím čase t popsáno, jak se průběžně mění bezpečnosti situace, jak se vyvíjí krize:

Tabulka 1 Příklad časového vývoje krizové situace. Zdroj: autoři

Čas	Bezpečnostní stav, bezpečnostní situace, stav krize, krizový stav, krizová situace
t_1	Ze stíhacího letounu je vystřelena raketa. Raketa může zasáhnout dopravní letoun.
t_A	Raketa se přibližuje k dopravnímu letounu, je zpozorována piloty a nahlášena řídicímu letového provozu. Objevují se první symptomy krize.
t_B	Piloti se snaží raketě vyhnout úhybným manévrem proti slunci. Manévr se nezdařil – raketa dále sleduje svůj cíl a přibližuje se. Bezpečnost situace se nadále zhoršuje.
t_{ZK}	Raketa je již v takové vzdálenosti, že se jí nelze bezpečně vyhnout ani jinak zabránit střetu s ní. Nastává krize, dopravní letoun je odsouzen k zániku.
$t_{KK} = t_C$	Zásah dopravního civilního letounu raketou vzduch-vzduch. Následuje destrukce letounu a zabití několika pasažérů v důsledku výbuchu v uzavřeném prostoru a následného podtlaku. Z pohledu sledovaného kritického parametru vzdálenosti rakety od civilního letounu, nastává krize.
t_D	Záleží ale na výběru sledovaných parametrů a jejich hodnot v čase. Pokud je jedním z parametrů počet usmrcených osob, pak teprve v čase t_D dopadá sestřelený letoun na zem, do hustě osídlené oblasti. Zabity jsou desítky, stovky dalších osob v nákupním centru. Z tohoto pohledu jsou zabity či zraněny další osoby. Kulminačním bodem krize je tedy až tento časový okamžik.

IV. Průběh, stádia krize

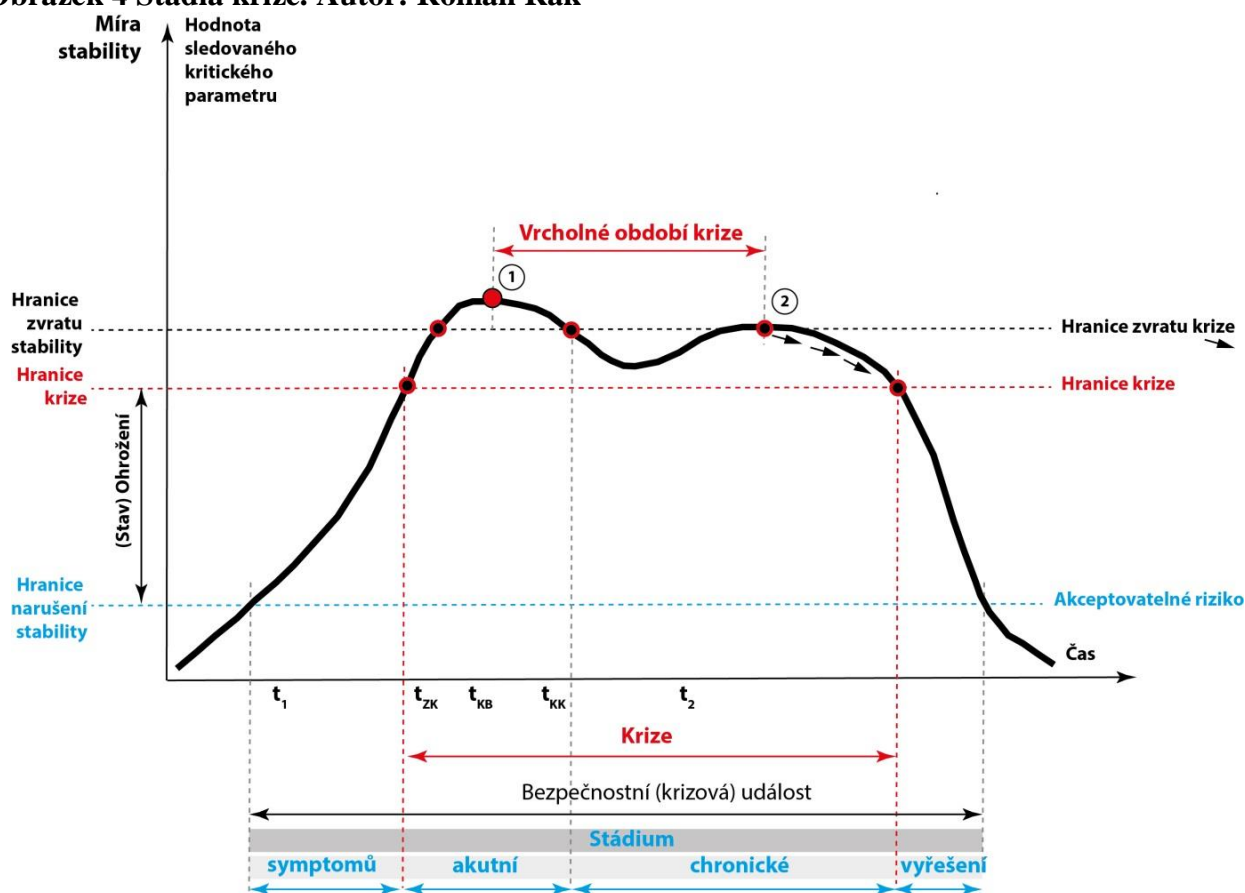
Jak je patrné, bezpečnostní situace jako taková, stejně tak krize, se neustále vyvíjí.

Každá krize má svůj specifický vývoj, jež je determinován druhem krize, její intenzitou, prostorem, vnějšími a vnitřními procesy a okolnostmi atd., ve kterých krize probíhá. Obecně krize má 4 vývojová stádia (Šimák 2015, Kotlan, 2019):

- Stádium symptomů¹
- Akutní stádium
- Chronické stádium
- Stádium vyřešení krize

¹ Někdy označováno i jako **stádium latentní**.

Obrázek 4 Stádia krize. Autor: Roman Rak

Stádium symptomů krize není statické, projevují se v něm příznaky nestability v různé intenzitě a nesouladu s obvyklým stavem objektu(ů), systémů a procesů, což má dopady i na možnost jejich vnímání, identifikace, analýz a posuzování. Stádium je možné rozdělit do 4 fází, které jsou závislé na úrovni příznaků:

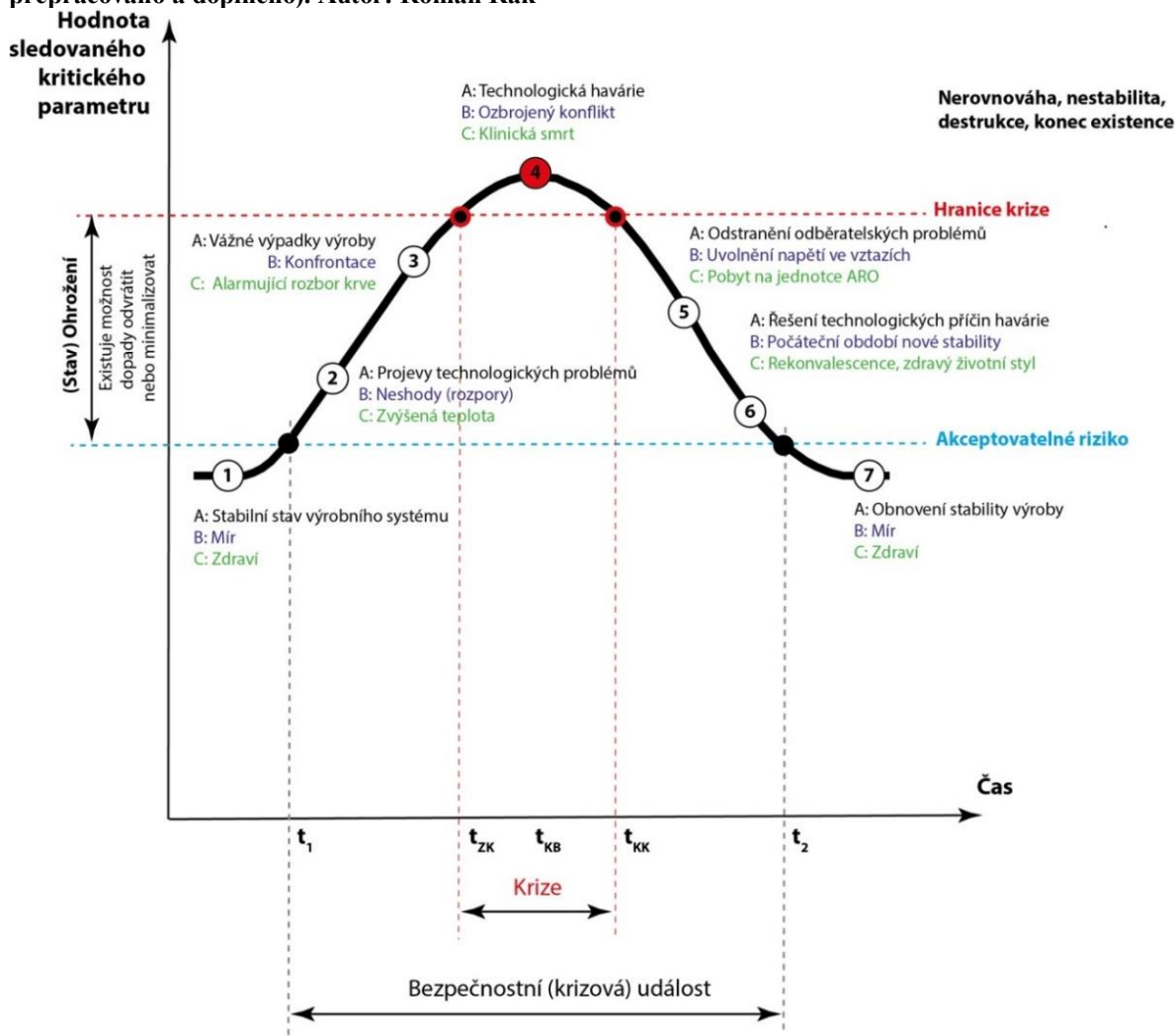
- **nepatrné příznaky krize** – nejsou běžně pozorovatelné nezainteresovanou veřejností, jen úzkým okruhem odborníků. V tomto období je složité vykonat adekvátní reakci a zabránit šíření krize, protože příčiny krize není možné jednoznačně určit;
- **slabé příznaky krize** – částečné a nejednoznačné informace o blížící se krizi, kterou mohou identifikovat jen odborníci na daném úseku činnosti. Toto je období velmi vhodné na použití adekvátních reakcí a odstranění zárodku krize v jejím začátku;
- **silné příznaky krize** – jednoznačnější a komplexnější informace o blížící se krizi, které může správně vyhodnotit většina řídicích pracovníků. Po jejich zjištění je nutné vykonat okamžitou adekvátní reakci, a to se vši rozhodností;
- **velmi silné příznaky krize** – úplné a jednoznačné informace popisující blížící se krizi, které může rozpoznat i laik. V tomto případě je už možnost adekvátní reakce komplikovaná, a úspěšnost odvrácení akutního stádia krize je minimální. Je však předpoklad, že v případě adekvátní reakce bude podstatně snížený dopad krize – rozsah újem, škod a ztrát.

Akutní stádium krize – je období krize, kdy je nesoulad mezi reálným stavem a obvykle funkčním stavem objektu, systému a procesu(ů), jeho vývoje natolik významný, že nastává změna kvality, s možností jejich narušení a zániku. Narušily se jejich základní funkce, což je zřejmé všem zainteresovaným subjektům, a proto je nutné okamžitě přijmout mimořádná opatření. V tomto stádiu je nutné přijmout adekvátní opatření na eliminování už vznikajících škod a újem a respektovat fakt, že:

1. je ohrožena samotná podstata fungování a existence objektu(ů), systému a procesů;
2. rozhodnutí jsou přijímána pod tlakem a bez dostatečných informací;

3. pokud je reakce na akutní stádium krize úspěšná, průběh krize se vyhne chronickému stádiu, tj. dojde k přechodu z akutního stádia do stádia vyřešení krize.

Obrázek 5 Ukázky průběhu krizí v různém prostředí/různé objekty. A – výrobní závod (havárie), B – stát (ozbrojený konflikt), C – pacient (závažná nemoc). Základní idea vychází z grafu (Šimák 2015, s. 51), přepracováno a doplněno). Autor: Roman Rak

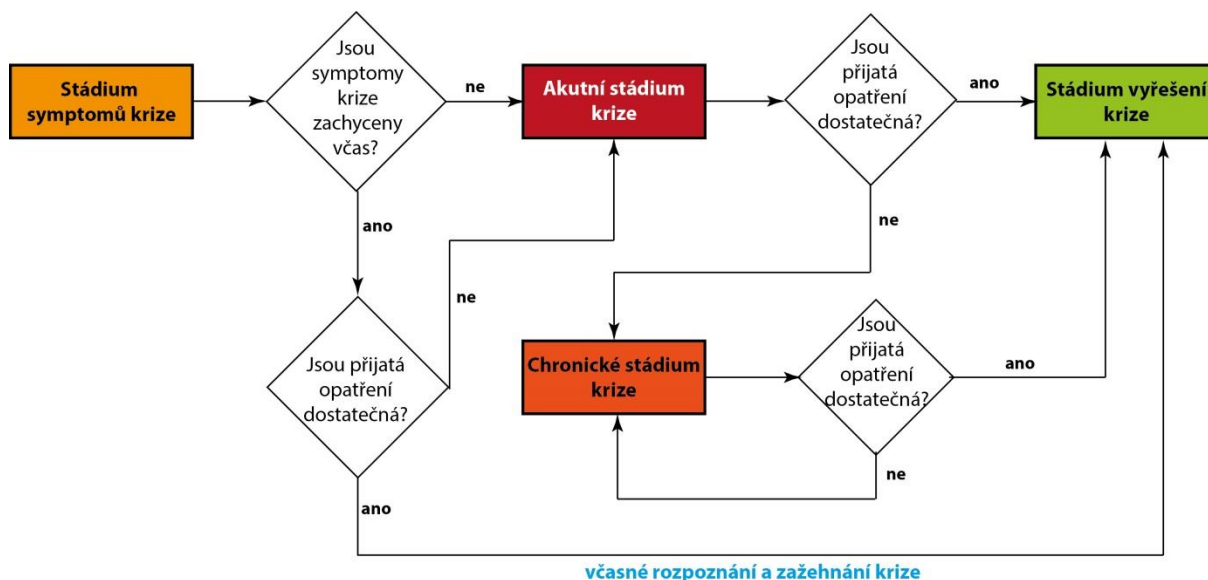
Chronické stádium krize je období, ve kterém přetrvává tendence na změnu kvality objektu(ů), systémů a procesů vytvořená v akutním stádiu krize. Pokračuje narušení základních funkcí daného objektu(ů), systému či procesů, což prohlubuje jejich destrukci bez toho, že by nastal zásadní zvrát ve vývoji krize formou jejich zániku anebo vyřešení krize (Kubjatko, Görtz et al, 2018). Během tohoto stádia se krize může, pod vlivem přijímaných opatření zainteresovaných subjektů, zmírňovat nebo stupňovat ve vícero vlnách, může se diverzifikovat její průběh i důsledky. V tomto období se zpravidla nedaří jednoznačně identifikovat zdroje a příčiny krize, což zvyšuje tlak na její řešení a zároveň ho oddaluje.

Stádium vyřešení krize je charakteristické získáním a stabilizací rovnováhy objektu(ů), systému či procesu(ů) v jich původní, případně nové kvalitě. Řešení může proběhnout formou zániku původního objektu(ů), systému či procesů a vznikem nových objektu(ů), systémů či procesů, anebo obnovou původního objektu(ů), systému či procesu(ů) v nové podobě ovlivněné průběhem krize a změněnými podmínkami existence. V tomto období zainteresované subjekty, respektující průběh krize, stanovují strategii obnovy a vykonávají řadu organizačních, personálních, technologických a dalších

konkrétních opatření, které jsou završené dosáhnutím stability a nové kvality objektu(ů), systému či procesu(ů).

Jednotlivá stádia krize na sebe navazují a záleží na včasnosti rozpoznání příznaků krize a efektivity přijatých opatření, zda se projeví a v jaké posloupnosti (viz Obrázek 2Obrázek 6). Pokud včas rozpoznáme první příznaky krize a přijmeme dostatečně efektivní protioopatření, ke krizi nemusí dojít. Podobným způsobem nemusí ani nastat stádium chronické krize.

Obrázek 6 Závislosti jednotlivých stádií krizí na včasnosti rozpoznání symptomů krize a dostatečnosti přijatých opatření na překonání krize. Autor: Roman Rak

V. Dělení krizí

Krize z pohledu bezpečnosti můžeme uměle členit dle různých kritérií, např. podle:

- **Prostoru výskytu** – místní, regionální, národní, mezinárodní, celosvětové (globální) krize;
- **Úrovně ohrožení**
 - o **Nižší úroveň** – menší ohrožení, dostatek času na přijetí opatření;
 - o **Vyšší úroveň** – okamžité a rozsáhlé projevy;
 - o **Katastrofická úroveň** – zánik objektu, procesu, systému;
- **Rychlosti vzniku** – pomalé, rychlé;
- **Počtu postižených osob** – velké krize (10^4 a více), střední (10^2 až 10^3) a malé ($1-10^2$) jednotlivců;
- **Objektu** – hospodářská sféra, veřejný sektor, životní prostředí, sociální, zahraničně-politická, vnitropolitická, společenská, vojenská, technologická, důkazní, morálně-hodnotová, etická, náboženská, osobní, zdravotní, finanční atd.;
- **Účinku faktoru** – plazivé (spojité), skokové;
- **Podle překvapivosti** – překvapivé, očekávané.

Souvislosti krize

V souvislosti s krizí z pohledu státních orgánů hovoříme často o souvisejících pojmech¹:

- **Krizová atribuce** – připisování příčin a důvodů vzniku mimořádné události jedincem, mnohdy je v rozporu se skutečným stavem věcí.

¹ Terminologický slovník krizového řízení a plánování obrany státu, s. 33-35. [On line],[cit. 2018-5-14], dostupné z: file:///R:/Sta%C5%BEen%C3%A9%20soubory/Terminologicky_slovník_MV-2016.pdf]

- **Krizová intervence** – specializovaná okamžitá pomoc lidem, kteří se ocitli v krizi. Jejím cílem je vrátit jedinci psychickou rovnováhu, která byla narušena kritickou životní událostí. Krizová intervence je komplexní, prakticky zaměřená pomoc, která může zahrnovat pomoc psychologickou (zaměřuje se na problém, který krizi vyvolal, kdy je jedinec s krizí konfrontován a dochází k jejímu řešení), lékařskou pomoc (psychiatrická intervence, medikace, hospitalizace), sociální pomoc (sociální intervence) a právní pomoc (Velas, Lenko, Lenkova, Felcan, 2019).
- **Krizová komunikace** – krizovou komunikací se rozumí přenos informací mezi státními orgány, územními samosprávnými orgány a mezi složkami integrovaného záchranného systému za využití prostředků hlasového a datového přenosu informací prostřednictvím veřejných sítí elektronických komunikací a i vybrané části neveřejných sítí elektronických komunikací.
- **Krizová opatření** – opatření určená k řešení krizových situací a dále též činnosti ke zmírnění nebo odstranění následků způsobených krizovou situací. K jejich realizaci lze omezit některá práva a svobody a uložit konkrétní povinnosti.
- **Krizová připravenost** – příprava opatření k řešení krizových situací a k podílení se na řešení krizových situací.
- **Krizové plánování** – ucelený soubor postupů, metod a opatření, které věcně příslušné orgány a určené subjekty užívají při předcházení, přípravě a odezvě na činnosti v krizových situacích.
- **Krizové řízení** – souhrn řídicích činností orgánů krizového řízení zaměřených na analýzu a vyhodnocení bezpečnostních rizik a plánování, organizování, realizaci a kontrolu činností prováděných v souvislosti s přípravou na krizové situace a jejich řešením, nebo s ochranou kritické infrastruktury. Na krizové řízení je možno pohlížet z hlediska užšího nebo širšího významu tohoto pojmu. V širším významu se realizují opatření v oblasti obnovy a prevence, v užším významu se realizují opatření v oblasti přípravy (zejména krizové plánování), řešení krizové situace a likvidačních prací.
- **Krizové vyjednávání** – metoda řešení incidentů a krizí pomocí komunikace policie s pachateli a dalšími zúčastněnými osobami, která je důležitou součástí zvládnutí některých typů krizových situací. Využívá se v těch případech, kdy by použití síly znamenalo pro nevinné účastníky události příliš velké riziko zranění nebo smrti. Krizové vyjednávání využívá poznatky sociální, forenzní a klinické psychologie, ale i znalosti informačních a komunikačních technologií a speciálních policejních postupů. Jeho cílem je nejen přesvědčit jedince, aby zanechal nebezpečného jednání, často má především zklidnit situaci a vytvořit časový a sociální prostor pro řešení krize jinými než silovými prostředky.

VI. Panika

V souvislosti s krizovými událostmi se v chování lidí projevuje panika.

Panika je hromadné zděšení, zmatek, který vzniká v převážné míře v průběhu hromadných událostí (sportovní klání, dopravní nehody, přírodní pohromy, neštěstí, epidemie, finanční či sociální, společenské krize apod.), **kdy se lidé z jakýchkoliv příčin začnou obávat o svůj život, zdraví nebo majetek, zpravidla ve fyzicky stísněných prostorech nebo prostorech, ze kterých není možné ani mentálního úniku** – v danou chvíli se pro jedince nenachází žádné racionální východisko z daného stavu (Nalepova, 2020). **Je to iracionální chování, které vzniká jako důsledek nebezpečných situací či krizových událostí. Panika může způsobit vznik tzv. panického davu, kterým je jednotlivce unášený. Panika je sociálně-psychologický jev, který je zdrojem panického záchvatu. Projevuje se silnou úzkostí, případně hrůzou, která může vzniknout i bez zjevné příčiny.** Člověk se v takovémto případě cítí silně ohrožený a může mít různé katastrofické představy (dle Šimák 2015, s. 72, upraveno).

Psychologové paniku charakterizují spontánním, nekorigovaným chováním lidí, u kterých došlo k porušení duševní rovnováhy. Jako typické příznaky paniky se uvádějí¹:

¹ Wikipedia: termín panika, <https://cs.wikipedia.org/wiki/Panika> , online 6.8.2018

- rychlé zmnožování iracionálních (rozumem nepochopitelných) složek ve strategii chování;
- umocňování emocionální složky rozhodování;
- nekoordinovanost interakčních, komunikačních a informačních vazeb;
- snížení rozumové kontroly chování;
- tendence k extrémním reakcím.

Paniku vyvolává nedostatek informací, uvnitř určité sociální struktury, což ve spojení s extrémním napětím či očekáváním (Kurilovska, Hajdukova, 2021) může nabýt někdy i formy davové psychózy. Proto v krizových situacích je nezbytná včasná a korektní komunikace, poskytování nezbytných, přiměřených informací (Vlach, Rak, 2021).

VII. Závěr

Předložený příspěvek pojednává o fenoménu krize, který se může objevit (a objevuje se) v různých sférách každodenní reality – v ekonomice, společenském či politickém rozvoji, v rozvoji civilizace apod. Pojem krize je vnímán i jako příležitost, protože po krizi vždy následuje nový rovnovážný stav, směřující ke konjunktúře. Tento model však funguje za předpokladu, že k dalšímu rozvoji existuje dostatek různých zdrojů, abychom mohli uplatňovat námi vysněný princip udržitelného rozvoje. Nový rovnovážný stav může nastat ale i na úrovni mnohem nižších hodnot, než jsme dosud zvyklí. Z hlediska především ekonomiky jsme si zvyklí na střídání období stagnace a prosperity ve tvaru standardní sinusoidy, kdy stagnace, resp. vrcholení krize má jedinou vlnu, dosahující svého minima. Takto jsme se naučili krize vnímat a následně jednat; očekávat, že po vrcholných kritických hodnotách nastává uklidňující pokles, stabilizace. Jenže pandemie COVID-19 ukazuje, že za jednou vlnou, nastupují další a další, které dosahují mnohem kritičtějších parametrů. Globalizace, která je založená na synergiích a silně provázané ekonomice může způsobit rozvoj nejrozmanitějších, následných krizí v různých oblastech. Tyto krize v důsledku provázanosti mnoha aspektů se budou šířit postupně, v různých vlnách, kde jejich periodičnost (frekvence), amplitudy nemusí být tak pravidelná, jak jsme byli dosud zvyklí.

Literatura

- Böhm, K., Kubjatko, T., Paula, D., Schweiger, H.-G. (2020). New Developments on EDR (Event Data Recorder) for Automated Vehicles. *Open Engineering*, 10(1), 140–146.
- Dirnbach, I., Kubjatko, T., Kolla, E., Ondruš, J., Šarić, Z. (2020). Methodology designed to evaluate accidents at intersection crossings with respect to forensic purposes and transport sustainability. *Sustainability (Switzerland)*, 12(5), 1972.
- Jackulikova, M, Vrankova, J, Bartkovjak, M, Mikolasova, G, Kozon, V, Olah, M, Mikloskova, M. (2020). Quality of Lives & Origin of Unaccompanied Minors & Migration to Europe, *So Clinical Work and Health Intervention*, 11(1), 28-31.
- Klikova, Ch., Kotlan, I., Machova, Z. (2017). The Role of Social Policy within Economic Policy: Theoretical Categorization, *Proceedings of the International Scientific Conference Economic and Social Policy: Economic Policy in Global Environment*, (143-151).
- Kotlan, P. (2020a). Relationship of Criminal Proceedings to Civil Litigation, Insolvency and Tax Proceedings, *DANUBE: Law, Economics and Social Issues Review*, 11(2), 141–155.
- Kotlan, P (2020b). The Typology of the Offenders of Economic Crime. *Criminalistics*. 53(1), 3-18.
- Kotlan, P. (2019) The Seizure of Property in Criminal Proceedings. *Public prosecution*, 17(5), 52-57.
- Kubjatko, T., Görtz, M., Macurova, L., Ballay, M. (2018). Synergy of Forensic and Security Engineering in Relation to the Model of Deformation Energies on Vehicles after Traffic Accidents. *Proceedings of 22nd International Scientific on Conference Transport Means*, 2018,1342-1348.

Kurilovska, L., Hajdukova, T. (2021). Taking Advantage of Information and Communication Technologies for Teaching and Raising Awareness in the Fight against Criminality during the COVID-19 Pandemic. In: L. Gómez Chova, A. López Martínez, I. Candel Torres, *INTED2021 Proceedings, 15th International Technology, Education and Development Conference*, IATED Academy, 2394-2402.

Nálepová, V. (2020). The Position of the Czech Republic in European Corporate Taxation, In: Nálepová, V., Uhrova, N. (eds.) *Proceedings of the International Scientific Conference Economic and Social Policy*. Ostrava: University Prigo, 293-301.

Šimák, L. (2015). *Krizový manažment vo verejnej správe*, Žilinská univerzita v Žiline, Fakulta bezpečnostného inžinierstva.

Vel'as, A, Lenko, F, Lenkova, R, Felcan, M. (2019). Creation and Teaching Life and Health Protection Courses for High Schools, *12th Annual International Conference of Education, Research and Innovation (ICERI)*, 2340-1095.

Vlach, F., Rak, R. (2021). Czech Prison Staff Training and Enhancement in the Times of Pandemic. In L. Gómez Chova, A. López Martínez, I. Candel Torres. *EDULEARN21 Proceedings. 13th International Conference on Education and New Learning Technologies*. IATED Academy, 4880-4889.

Zeman, P. a kol. (2002): *Česká bezpečnostní terminologie*. Brno: Ústav strategických studií vojenské akademie v Brně.